

A szentgáli közbirtokosság erdészeti viszonyai.

Irta : K a b i n a János.

Szent-Gál község Veszprémmegye déli részén, a megye hosszának mintegy közepe táján, 184 méternyire a tengerszine felett, csaknem a keleti és nyugati vizválasztó ponton, az egykoron oly híres Bakony legdélnyugatibb szögletén és ennek jelentékenyebb kupjai által körített fensikon fekszik Veszprémtől nyugatnak körül-belül 10 kilométernyire. Határos Bánd és Márkó községekkel keleten; Pénzeskut és Bakonybéllel északon; Németbánya, Csehbánya községekkel északnyugaton; Városlóddel nyugaton; Nagy-Vázsony, Tótvázsony és Vámos községekkel délnyugaton és délen.

Ezen község határa, melyet a magyar nyugati vasutvonal kettészél, körül-belül 24.000 kataszteri holdat tesz ki, mely holdszámból az erdő 17.000 kataszteri holdat foglal el.

Talaj szempontjából úgy, miként a fanemek tekintetéből is, ezen erdők két fő részre oszlnak, úgy mint: a déli részre, mely az alsó és a külső erdőt foglalja magában, több, a mező közt elszórt, de elég jelentékeny területű cser és gyertyán-csalitokkal, és az északi részre „Felső nagyerdő“ névvel, melyhez a Szénégető, a Borostyános, a Szénahordó ut tája sat. összefüggő részek tartoznak; amabban a Kakastara nevű 283.4 méter magas, emebben a Feketehegy nevű 342.2 méternyi magas hegykupok képezvén a legmagasabb pontokat.

A déli, alsóerdő nevű résznek talaja meglehetősen termékeny, elég mély rétegű és nem igen kötött homokos agyag, melynek altalaját kizárólag a dolomitmész képezi, északon meredek lejtőkkel és sziklacsucokkal, délen pedig szelid menetelű hajlásal bíró kupokkal áttört déli lejtővel.

Uralkodó fanem itt a cserfa kevés tölgyfával elegyesen

és a kupokon tiszta molyhos tölgyfával; az éjszaki meredek lejtőkön azonban a cser és a tölgyek, a bükk, a gyertyán és a virágos kőrisnek engedik át a főszerepet, melyek közt itt ott még a tiszafa (*Taxus baccata*) is fellelhető, de természetesen csak csonkított bokorszerű törzsekkel.

Az elegyarány számokkal kifejezve: a cser- és tölgyfa 0.75, a bükk és gyertyán kőrissel 0.25⁰/₀-ra tehető.

Ugyanezen rész külsőerdő nevű csoportja, előbbentől különbözik, a mennyiben ezen csoport talaja a hegyhátak legdélibb kinyulásain és a nyugati vasútvonalra hajló északi lejtőin sekélyebb; általánosságban azonban megegyezik amazzal. A fanemek elegyarányában is különbözik ezen csoport az előbbentől, a mennyiben itt a cser és tölgy mintegy felét, a gyertyán és a bükk szinte felét képezi az állabnak.

Az éjszaki csoport a felső nagyerdő, vagyis a bakonyi rész, általában véve jóval emelkedettebb fekvéssel bír a tengerszine felett, éjszaki és déli, részben közép meredek, részben mérsékelt és szelid hajlásokkal, és nyugati meredek és keleti mérsékelt hajlású lejtőkkel.

Talaja kitünő, televényes, termékeny és mély homokos agyag, szintén dolomitmész altalajon.

Az uralkodó fanem itt a bükk, mely csak a déli szelid lejtőkön engedi át helyét a cserfának, és a nyugati sziklásabb oldalon a közönséges kőrissel (*Fraxinus excelsior*) és a juharral elegyül.

Ezen állabrészt a bükk- 0.75, a cserfa 0.25 résszel képezi.

Közlekedési és kereskedelmi viszonyok.

Miután ezen határt a székes-fehérvár-veszprém-városlőd-devecseri országút, mely Városlődön Pápa felé is elágazik, és a magyar nyugati vasútvonal a herendi és városlődi állomásokkal szeli; miután továbbá a herendi porcellángyár, ugy-

szólván határában, a városlódi kőedénygyár pedig közvetlen szomszédságában fekszik, s végre a veszprémi piac is alig 16 kilométernyire van: ezek oly tényezők, melyek a fakereskedőre csak csábító hatással lehetnének, ha másrészt a szentgáli lakosság urhatnámsága és nem valami kiváló rend és munka szeretete — mire egyébiránt még visszatérünk — a vállalkozó tüzet le nem hűtené, mihez még azon körülmény is járul, hogy az erdei utak csaknem járhatatlanok. Fafogyasztó-intézetei közt figyelembe veendőek még a meglehetősen kiterjedt mészégető vállalat, a község régi szerkezetű fűrészmalma és a bakonybéli talicska-, lapát-, villa- és egyéb gazdasági eszközöket készítő műhelyek is.

Üzem mód, forda és erdőgazdasági viszonyok.

Tisztelt olvasóim azt hihetik, hogy ekkora erdőkinés és ily kedvező közlekedési és kereskedelmi viszonyok mellett itt nemcsak a legrendszeresebb erdei kezeléssel és a lehető legkedvezőbb képet nyújtó állabokkal van dolgunk; de másrészt talán azt is, hogy a szentgáli nép tán egyike a legjobb módu népnek? Ez a legkeserűbb csalódás! mert künn a legborzasztóbb erdőpusztítás; benn a legnagyobb nyomor uralkodik!

Ha tehát azt kérjük: mily üzem mód s mely forda szerint kezeltetnek ezen nagy kiterjedésű erdők? azt kell felelnünk, hogy itt sem üzemről sem fordáról tán senki soha semmitsem hallott, annál kevésbé alkalmazott valamit, s ha mégis hasonlítani kellene valamihez ezen kezelési módot, úgy azt legfeljebb minden fordánélküli, legrendetlenebb szállaló üzemnek lehetne csúfolni, ha kifejezésünkben szelidek akarunk lenni.

Itt ugyanis derüre-borura vág mindenki ott, a hol és a mit neki tetszik és a mely időben tetszik, már tán azon időtől fogva, midőn ezen erdőket a közbirtokosság — mint

királyi vadászok — királyi adományként nyerte; de hogy mégis az igazsághoz hívek maradjunk, egy rövid megszakítással, melynek — mint látni fogjuk — igen tragikus vége lett!

Erdei kultúra még magára az Ur Istenre sem bízott; mert tilalmas területről szó sem lévén, az ezerszám az erdőt keresztül-kasul bebarangoló legelőmarha — többnyire pásztor nélkül — még azt is leeszi és tönkřejuttatja, a mit a jó Isten kegyelme természetesen uton elvetett és kikeltett.

Ez a vigasztaló képe ezen valódi barbár erdeigazdaságnak, melyet még ott sem kellene találnunk, a hol az erdőre mint kiirtandóra kimondatott az ítélet!

Kik által kezelteti a közbirtokosság ezen erdőbirtokát?

Egész alkotmányosan időszakonként saját köréből egy — úgynevezett — erdőinspectorot választ, kinek az lenne feladata, hogy az erdőt rendszeresen kezelve, a közjó számára jövedelmeztesse és jó ápolás által a jövő nemzedék számára is fenntartsa. E célból néhány úgynevezett erdőkerülő is van rendelkezésére adva, kik által az erdőt károsítások ellen is kellene óvni.

Miként azonban a vaknak a színről, úgy ezen erdőinspector uraknak az erdőkezelésről fogalmuk nincsen; és valljuk be, hogy ezen inspector urak — hogy többet ne mondjunk — inkább az erdőkerülők által elkövetett hűtlenségek törvényesítésére, mint a fentebb érintett szent kötelmek teljesítésére vannak, mit nekik oly borzasztó praecedens után, mint a mely Gombás nevű elődjükkel történt, rossz néven venni alig lehet. — Az erdőinspectorok e tekintetbeni mentőségükre még sok más körülményt is fellehetne hozni; azonban ezeket mellőzve csak azt emeljük ki, miszerint ez mindaddig meg nem változhatik, amíg a szentgáli közbirtokosság erdeinek kezelésében α -tól ω -ig minden meg nem változik.

Ezen Gombás nevű szerencsétlen erdőinspector ugyanis rendet és az erdők jövőjének biztosítására czélzó üdvös intézkedéseket életbe léptetni akarván, minek tanui azon néhány évi vágások, melyek inspectorsága alatt vezettettek, több rendellenes közbirtokosnak megfenyítése végett, a közigazgatási hatósághoz fordult, minek folytán egy közigazgatási tisztviselő több megyei pandur kíséretében meg is jelent a község házánál, és annyi bátorsággal is birt, hogy a rendellenesek főkolomposait, az akkor még divott módon, a község házára bekisértette, de már ahoz, hogy Gombást a felbőszített csöcselék ellen megvédte volna, bátorsága nem lévén, Gombást saját szeme láttára, a község házában, agyonbaltáznia s úgyszólván darabokra felkoncolni engedte.

De hagyjuk el ezen oly iszonyu kegyetlenséggel végrehajtott gyilkosságot! s csak annak az erdő sorsára vonatkozó következményeit vizsgáljuk.

A tettesek és bűnrészesek elfogattak ugyan és tán el is vették volna megérdemlett méltó büntetésüket, ha a nemzet legnagyobb örömmünnepe, melyen a királykoronázás által felátadását ünnepelte, minden kegyeivel be nem köszönt vala, mely kegybőségből ezen érdemtelenek is részesültek; hisz nagy Széchenyinkként „A magyarnak, ha apagyilkos lenne is, meg kellene kegyelmezni!“ minek az lett a következménye, hogy most nincsen többé tekintély, a mely a közbirtokosság, de egyszersmind a haza ezen nagy kincsét az elbizakodottak pusztításaitól megóvni képes lenne!

Hiába való itt minden megyei zár! mert nem kellő szigorral és rendszabályokkal hajtván végre, kijátszatik, sőt — mintha nem is léteznék — semmibe sem vétetik.

Bár tehát a megye zár alá vette Szt.-Gál közbirtokosságának erdeit és zárgondnokul vagy zártartóul a megye részéről az illető járás szolgabirája neveztetett ki, de miután

oldala mellé semmiféle szakértő nem rendeltetett: arról, a mi a zárgondnokságára bizott erdőben történik, vagy tudomása nincsen, vagy ha igen, annak tudomására csak későn jut, s miután szakértő nincsen, a ki az erdőt közvetlenül gondozná és a megyei zárgondnokság célját, a kezelési rendet t. i. eszközölné: a pusztítás tovább folyik, daczára annak, hogy a zárgondnokság az erdőbe való járást fajzás végett hetenként két napra határozta és ehez képest a szent-gáliaknak hetenként csak két napot engedett a veszprémi piacra való fabevitelre, mely rendszabály, ha keresztül is vitetnék, másra mint a pusztítás idejének korlátozására alkalmasnak alig mondható; mert ezen rendszabály mellett sem a vágási sorrend, sem a vágás, illetőleg a fadóntás módja meghatározva nincsen; de mert illusoriussá válik e rendszabály a fentebbi cél elérésében is az által, hogy nincsen gondoskodva egyszersmind arról is, hogy a szent-gáli fa a meghatározott két fajzási napon kívül másfelé se vitessék, vagy ha ez tán ki is van mondva, senki sem ügyel arra, hogy az ez ellen cselekvők bejelentetvén, megfenyítettessenek.

A mint látjuk tehát, a zár csak névleges, s így boldog boldogtalan hordja a szent-gáli fát a szélrózsa minden irányában.

Szerény soraim e pontját az új erdőtörvény elleneinek, főleg pedig a „Pesti Napló“ azon igen tisztelt cikkezőjének ajánlom szives figyelmébe, a ki egyik cikkében annak idején a törv. III. fejezete 28. §-ának az Ő Felseége által kinevezendő erdőfelügyelőkre vonatkozó határozatát támadta meg és az azokra bizandókat a közigazgatási hatóságokra bizni kíváná! Pedig ez csak egy eset, s hány ilyen hozható fel széles magyar hazánkból?

Vagy tán azt akarjuk, hogy az erdőtörvény is csak írott malaszt maradjon, mint sok más üdvös törvényünk?

melyek közül, hogy többet ne említsünk, csak a vadászati törvényt, mint legközelebb esőt, hozzuk fel például!

Hát még a fadóntás módja? ez ám a cifra gazdálkodás!

Hogy erről is fogalmunk legyen — mert érdekes ám — elmondom!

A szent-gáli erdőkultivátorok kik közül — mellesleg legyen mondva — legtöbben — kevés megszakítással — hónapokat töltenek kint az erdőn anélkül, hogy gazdaságuk és otthonuk eszükbe is jutna, kimennek az erdőre és egy kiszemelt fatörzshöz odaállítván szekereiket, marháikat a jó Isten gondjaira bizván, hozzá látnak a törzs ledöntéséhez, még pedig a legtöbb esetben úgy, hogy közönségesen 1—1¹/₂ söt 2 méter magas töveket hagynak állani.

No már ez tulzás! fogja gondolni az olvasó; de daczára ennek, én ez állításomat — mint szemtanu — fentartom, mint egyáltalán mindazt, mit itt elmondottam, mert szemimmal láttam és tapasztaltam. De ha még meg is mondom, hogy a szentgáli erdőpusztítók, ha a törzs alsó részének levágása kissé nagyobb munkát igényel, szekéren állva vágják le a fát, állításomat a tisztelt olvasó el is fogja hinni.

Ha a törzs már ledöntetett és nehezen hasad — mert többnyire oly hosszú hasítványokra dolgozzák fel, a mily hosszúak szekereik — ott hagyják és helyette mást döntenek le, úgy, hogy az ily ledöntögetett törzsek és a hosszúra hagyott tuskókból, valamint a fák ott hagyott koronáiból több ezer méter kitünő hasábfa kerülne ki, ha feldolgoztatnék.

Ha a törzs a vágónak inyére van, azt felhasogatja, szekerét megrakja és elviszi eladásra; megjegyzendő, hogy a törzstetővel és az ágfával senkisémm törődik, mely részei a fának az erdőn maradván elkorhadnak, vagy — a mi még szerencse — az erdőkerülők által a szegény veszprémi taligásoknak egy kis borralalóért eladatnak.

Az így megrakott szekérral utnak indul aztán a szentgáli nemes erdőbirtokos, s beviszi Veszprémbe, vagy a zárgondnokság által tilos napokon más biztosabb helyre, például a nagy-vázsonyi völgyre, vagy a Balaton mellékére, vagy az erdő tőszomszédságában felállított taliga, villa stb. készítők műhelyéhez, a Bakonybéli völgybe; Veszprémbe közönségesen 1 frt 20, 1 frt 80 kron adja el szekér rakományát, mely összeg — ha kezében van — belátogat vele az „Angyalhoz“ czimzett vendéglőbe, s ott ami inyére van, még a kirántott csirkét és fekete kávé t sem véve ki, élvezi. Hogy ily drága ebéd után a faárából nem sok marad, kiki elképzeli! Rebus quasi bene gestis azután ismét az erdőre tér vissza, hogy gazdálkodását folytassa.

Ha már most figyelembe vétetik, hogy az ily 1 frt 20—1 frt 80 kron Veszprémbe eladott szekér fának az erdőn való feldolgozása és piacra való szállítása az illetőnek legkevesebb két napjába került: megfoghatatlannak fog látszani, hogy 60—90 krért miként képes egy ember két máhájával dolgozni naponta? és ezt alig képes az ember másként magyarázni, mint az által, hogy az ily fapusztitókban szintugy, mint a szenvedélyes kártyásokban, legyőzhetlen szenvedély uralja a számító észt.

Lássuk már most, mi következménye van ezen életmódnak?

A szántóföldek csak rosszul, vagy éppen nem műveltetnek, minek folytán, mert — miként láttuk — fakereskedésük nem a legfényesebben jövedelmez, mezőgazdaságuk tönkre megy és családjaik nyomorognak, adójukat és egyéb kötelezettségeiket fizetni nem képesek, s így a végrehajtóknak bő aratást nyújtanak — már a hol t. i. még foglalni való van — mert idejüket, mely a közzgazdaság számára és saját jólétük előmozdítására hasznosítható lenne, kint az erdőn elher-

dálják, még pedig a közvagyon tönkrajuttatásában, s így nemcsak önmaguk, hanem a nemzet ellen is súlyosan vétkeznek ezen gazdag koldusok!

Igaz, nem hiányzik itt sem a jobb elem, mely ha mozdulni merne, sok másként lenne! azonban Gombás esete és a megye erélytelensége miatt türni kénytelenek mindazt, mit fönebb csak halvány körvonalakkal ecseteltünk!

Ezen jobb elemekre nézve az új erdőtvény, melytől sokat remélnek, valódi záloga a jobb jövőnek, akár a közbirtokosság erdeje, mint közös vagyon kezeltessék ezentul is, akár pedig sikerüljön nekik a birtok rendezést keresztül vinni; bár eddig még nagy kisebbségben vannak.

Azt kérdem tehát, az ily és hason esetekre való tekintettel: van-e szükségünk a várva-várt erdőtvényre? ha igen, miért elleneztek annak létrehozását annyian, sőt miért ellenségei még most is és miért igyekeznek annak sikerét kétségessé tenni olyanok is, a kik mint honatyák, hivatva vannak a haza érdekeit a törvények üdvös végrehajtása által biztosítani?

Végül szabadjon szerény nézetemnek ezen erdők tagosítására nézve kifejezést adnom.

A közbirtokosság azon része, mely tulajdonképen mint ilyen tekinthető, hogy ezen szomorú állapotokon segítsen és megmentse az erdőállományból azt, ami még megmenthető, és hogy általában a község gazdasági viszonyain is segítsen, elhatározta a birtokrendezés keresztülvitelét; sajnos azonban azon már fentebb érintett körülmény, hogy ezen jobb rész kisebbségben van, s így az eszme valósitása még igen kérdéses.

Nem lehet itt feladatomból tüzetesebb nézetet kifejezni afelett: valjon egyáltalán célszerű leendő a birtokrendezést úgy keresztül vinni, hogy minden egyes közbirtokosnak a reá eső erdőrészt is külön hasítottassék ki; szerény nézetem azonban az, hogy az erdőnek a közbirtokosok közti abszolút elda-

rabolása csak nagyobb mérvű pusztítást fogna maga után vonni: miért is azt hiszem, miszerint erdőjárandóság csak azok részére volna külön külön kihasítandó, a kiket legalább 50 holdnyi erdőterület megillet; azon aluli kisebb részletek pedig együtt volnának hagyandók és czentül is mint közbirtokossági birtoktest kezelendők, a törvény értelmében — szaképzett erdész által.

Ezen nézetem támogatására nemcsak ezen kevés kivétellel, absolut erdőtalajon tenyésző erdők jövőjét, hanem azt is hozhatom fel, hogy a csekély kiterjedésű erdőrészletek rendszeresen, bizonyos üzemmód és meghatározott fordában célszerűen nem kezelhetők, valamint végre azt is, hogy az eldarabolt erdők minden egyes birtokos külön céljaihoz képest kell hogy kezeltessenek, miáltal a kezelés bonyolultabbá, több munkát igénylővé, s így drágábbá is válik: holott a közösen maradó erdő kezelése, felujítása, mivelése és őrzése könnyebb és olcsóbb; azonkívül pedig a legeltetési haszonvétel célszerűbb és rendszeresebb kihasználását is megengedi; mit itt figyelmen kívül hagynunk nem szabad.

Az erdők jóvedelmének felosztása sem jár semmiféle nehézséggel a közösen, de rendszeresen kezelt erdőknél; mert amint kiki birtoka arányában a terheket viselni tartozik, úgy az erdő jóvedelmében is ugyanazon arányban részesül.

Kitüzött célom eléréséhez szükséges még, hogy röviden ezen erdők jövő kezelési módja iránti nézeteimet is kifejezzem; mi mellett ezen erdőket úgy kívánom tekinteni, mintha jövőre is osztatlan birtokot képeznének.

Mindenek előtt meghatározandó itt a meglévő vágások kiterjedése, melyek szigorú legeltetési tilalom alá veendők midaddig, míg a marha szája elől ki nem nőttek; ugy szinte szigorún őrzendők minden emberi megkárosítások ellen is; ezekben tehát a fejszének árnyéka se jelenjék meg; nem pedig

úgy, mind eddig, hogy alig cseperedett fel egy nemesebb, egészséges, életrevaló törzsöcske, s már is ott volt az erdő tisztító fejszéje. Később pedig, midőn annak ideje megérkezett, rendes vigályítások vezetendők be.

Továbbá megbecsülendő, legalább megközelítőleg, mennyi fakészlettel bírnak még az átszállalt vágható állabok? melyek az itt legczélszerűbbnek mutatkozó 80 éves forda évszámához képest 60 év alatt lennének kihasználándók, mialatt a jelenlegi vágások is elérnék vágható korukat és a rendes fordába beleilleszthetők lennének.

Megjegyzendő, hogy, miután itt kétféle fanemmel van dolgunk, melyek külön külön állabrészeket képeznek, ezek a terv megállapításánál figyelembe veendőek lévén, külön külön üzemtesteket képeznének, melyek mindegyikére külön külön vágásrend volna megállapítandó.

A csertölgyállabok megfelelő részei makkültetéssel azonnal felujtandók; a bükkállabok megfelelő részeinek felujtása pedig 8—10 évre terjedő előtilosokkal lenne eszközendő, miáltal mintegy 1750 kat. holdnyi terület folytonosan legeltetési tilalom alatt állana.

Végre az évi vágások — a bükkösökben megfelelő számú magfák fenntartásával — kihasználándók úgy, hogy a közbirtokosok tüzelőjét a dorong, galy és a csekélyebb minőségű hasábfá az erdőn szerteszét nagy mennyiségben elszórva heverő dült fával fedezné; a jobb minőségű hasábfá pedig eladatván, az adót, a kezelési és erdőmivelési költségeket stb. fedezné, melyeken felül, ha fölösleg mutatkoznék, a közbirtokosok közt birtokuk arányában lenne felosztandó.

Megvagyok győződve, s hiszem, minden józanul gondolkozó is befogja látni, miszerint a szentgáli lakosság, ha erdeit rendszeresen kezelendi, jobblétnék fog örvideni rövid idő múlva; mert midőn egyrészt azok, kik most erdőbirtokuk-

nak alig veszik hasznát, az őket megillető jövedelemnek örvendének, másrészt azok is, a kik eddig az erdőt pusztították annélkül, hogy abból hasznuk lenne, szántóföldjeiket több gondal mivelnék és szinte az őket megillető jövedelemben részesülnének nemcsak, hanem munkaerejüket is, melyet eddig haszon nélkül elfecséreltek, favágás és fafuvarozással ugy értékesíthetnék, hogy ebből — kisebb erőmegfeszítés mellett, — aránytalanul jobb jövedelmük lenne, mint az eddigi erdőpusztításból!

Egyesületi közlemények.

Az Országos Erdészeti-Egyesület 1880. évi januárhó 25-én tartott választmányi ülésének jegyzőkönyve.

(Folytatás.)

VI. Tárgyaltatik Pécs sz. kir. városának erdőrendezési ügyben egyesületünkhöz intézett következő átirata :

Tekintetes Országos Erdészeti-Egyesületnek Budapèsten. A város közönsége tulajdonát képező erdőterület rendszeres művelése annak szakértői felmérését és rendes turnusokra való felosztását igényli.

Mínhogy ennek czélszerű keresztülvitele kívánatossá teszi, hogy a városi tanács könnyebb tájékozhatás végett tudomást szerezzen arról, vajjon czélszerűbb-e, ha ezen munka, a rendes városi erdőmester, vagy pedig más, ezzel külön megbízott egyénnel teljesíttetik?

Mínhogy továbbá arról is tudomást szerezni óhajtunk, vajjon volna-e ily egyén rendelkezésre, ki ezen munkát keresztülvinni szándékoznék? és általában ismeretlen előttünk, hogy ily erdőfelmérésnél és rendes beosztásnál holdanként mennyi fizetettik?

Egész tisztelettel felkérjük a czimet, miszerint fentebbi kérdésekre lehetőséghez képest felvilágosítást adni méltóztatnék.

Pécs sz. kir. város tanácsának 1880. évi januárhó 21-én tartott üléséből.

Zavaros, h. polgármester.

Az igazgató választmány a városi közönség által kért tájékozást következőkben határozza megadni :

a) ha a városi erdőmester okleveles erdészeti szakképzettséggel bír, s a rendes erdőgazdasági teendők mellett még